

## Smärre meddelanden.

### Ett seglifvadt grafbruk.

Allmänt känt är det gamla bruket att vid begrafning förse den döde med matvaror eller redskap för matlagning och dylikt.<sup>1</sup> Då och då går ännu genom tidningspressen någon notis om, att efterlevande vid en anhörigs sista färd utrustat denne med en mer eller mindre rik matsäck af mat, tobak eller brännvin. Hvad särskildt det sista beträffar, så känna ute i bygderna ofta äldre personer mycket väl till bruket: de omtala, att åtminstone i deras ungdom en dylik sed varit vanlig; »de, som tyckte om sådant», fingo en flaska däraf med sig i grafven, äfven om — såsom verkligen lär ha händt — det ej blef den döde, utan gräfvarne (vid nästa gräfning på platsen), som brännvinet gafs till. Emellertid är det naturligtvis ytterst svårt att verkligen komma åt ett dylikt bruk, då det ju ej gärna framträder öppet för allmänheten, eller offentligt visar sin tillvaro. Som ofta annars ha också här de, som möjligen besitta någon erfarenhet i frågan, en viss skygghet att tala om, hvad de veta. — Det ser också ut, som om man ej hade några faktiska uppgifter om, i hvad mån och i huru stor utsträckning detta bruk att ge den döde tobak och brännvin med i grafven förekommit, eller hur länge seden i olika bygder lefvat kvar. Notiserna därom äro mycket allmänt hållna.

Säkrare vittnesbörd äro naturligtvis »graffynd» af ena eller andra arten, i synnerhet om de ej förekomma alltför sporadiskt och åtminstone tillnärmelsevis kunna dateras. Huruvida iakttagelser i någon större utsträckning gjorts i detta afseende, känner jag ej till. I alla fall är det måhända ej utan sitt intresse att få material till frågans belysning samladt, om också blott från en enda ort.

I det följande skall redogöras för de iakttagelser, som samlats hufvudsakligen från en socken i Vadsbo härad, Skaraborgs län, näm-

<sup>1</sup> Jfr Noreen, Spridda studier I, s. 23.

ligen *Björsäter*. Materialet, ehuru ej alltför stort, är dock ej så oetydligt, att det kan behandlas såsom något blott tillfälligt.

På de senaste åren har man upprepade gånger vid omgräfning på vissa delar af kyrkogården funnit en del föremål i de gamla grafvarna, särskildt små glasflaskor, somliga tomma, andra fyllda med en vätska, som efter allt att döma är — eller varit — brännvin, fastän det nu blifvit mycket förorenadt och illaluktande. Det talas också om, att man fann dylikt förr i tiden, fast intet blifvit gömdt. — Det, som senare funnits, har delvis tillvaratagits; den samling, som detta meddelande stöder sig på, består af följande nummer:

1) En brun, bukig glasflaska, nu något söndrig, antagligen en mindre »plunta»; troligen tillverkad vid *Årnäs* glasbruk (se nedan).

2) En mindre, vanlig (apoteks)flaska, tillsluten och fylld af en mörkare vätska; en ungefär likadan flaska (3) har under något af de sista åren tillvaratagits på grannsocknen *Lugnäs* kyrkogård, också den fylld med en brunaktig vätska och försedd med kork.

4) och 5) Två alldeles likadana små glasflaskor med stämpeln: Die keiserliche privilegierte altonaische kron-essenz — de ha således en gång innehållit parfym. Äldre personer i orten känna igen dem såsom »luktfaskor».

6) En längre, smal flaska af tjockt glas, också den tydligen från början en »luktfaska».

Brännvinet synes härvid ha varit den oftast använda artikeln, men äfven tobak, snus och därtill hörande redskap tyckas ha förekommit; ett par dylika fynd ha gjorts. — Så fann man i slutet af 1800-talet

7) ett piphufvud af lera, visserligen ej alldeles modernt, men troligen ej heller så synnerligt gammalt.

8) Därförut hade tillvaratagits en mindre snusdosa af näfver, nu förvarad bland Västergötlands Fornminnesförenings samlingar i Skara.

Detta är hvad som tillvaratagits under de sista åren. Förut torde intet blifvit bevaradt, äfven om man funnit föremål vid gräfning. Naturligtvis har man observerat endast en bråkdel af det, som nedlagts under tidernas lopp; äfven detta lilla material tyder dock på

en viss regelbundenhet i seden att utrusta den döde med brännvin och tobak. Intressant är ju, att man i flera fall tycks ha använt lika flaskor till det förre — så t. ex. de båda ofvan omtalade »luktfaskorna». Kvantiteten spelade tydligen en mindre roll; något fynd af hela brännvinsbuteljer, som förekommit på andra håll, känner jag ej till härifrån.

Som synes, förekomma dessa fynd ej alltför sällan på nämnda plats. Återstår nu att af dem draga några slutsatser om deras ålder, särskildt om hur långt fram i tiden bruket har sträckt sig. Det är redan nämnt, att äldre personer känt igen en del flaskor som »luktfaskor», ehuru detta endast visar, att dylika förekommo i trakten för 50 å 60 år sedan. Säkrare äro naturligtvis slutsatser från den tid, då fyndplatsen senast användes för begrafning. Därom har dock — särskildt med hänsyn till fyndens antal och fördelning på en rad af år — ingen alldeles säker upplysning kunnat erhållas. Området i sin helhet, som här kommer i fråga, åtminstone för flaskfynden, har med säkerhet ej användts under de sista 30 åren; i den äldre generationens minne tyckes dock gräfning ha skett, och vi komma alltså tillbaka till samma tid som ofvan på tal om »luktfaskor», d. v. s. omkring 50 år, till midten af 1800-talet. — Ännu en omständighet torde kunna bidraga till dateringen. Jag nämnde, att en af flaskorna säkerligen härstammar från Årnäs glasbruk i grannsocknen Forshem. Detta anlades i början af 1800-talet,<sup>1</sup> och föremål därifrån spredos väl så småningom i de omgifvande trakterna, helst många bruksarbetare redan tidigt torde varit från Björsäter. Däremot torde det knappast vara troligt, att Årnäs-sakerna alltför snart kommo till allmänare användning i grannskapet; därtill åtgingo förmodligen ej så få år. Innan en flaska af dylik beskaffenhet kom att användas i Björsäter som brännvinsflaska för en död, har säkert ett och annat år efter glasbrukets grundande förflutit. Tidsbestämningen för detta fynd pekar således åt samma håll. Vi komma

<sup>1</sup> Se Höjer, Konungariket Sverige II, 2, s. 1417. Ännu i dag äro käppar, flaskor, burkar, vaser och andra prydnadsföremål därifrån vanliga i bygden, liksom ännu arbetare från Björsäter ha sin utkomst där. — Äfven i äldre tider synes man ha skaffat sig en del saker, såsom vaser och brännvinsflaskor, från Årnäs. Några dylika föremål finnas ännu kvar i enskild ägo och i Västergötlands Fornminnesförenings samlingar.

till den slutsatsen, att de här omtalade fynden höra till tiden före eller omkring 1850.

Har då detta religionshistoriskt intressanta bruk ej fortlefvat längre än till midten af 1800-talet? Jo, efter all sannolikhet — fastän det ej kunnat konstateras på samma sätt som förut — innan platsen blifvit åter använd för begrafning. Det ser ju ut, som om seden lefvat ganska kraftigt till framåt den antydda tidpunkten, och något tvärt afbrott i ett så gammalt och inrotadt bruk kan man ej gärna föreställa sig. Likaså skulle man nog i bygden mindre känna till det, om det upphört så tidigt. Ett analogiskt bruk, som berättas från långt senare tid, från omkring 20 år sedan, tyder ej heller på ett absolut försvinnande. Det berättas, att en gammal man, som gjort gevärsstockar, hopsatt och lagat bössor o. s. v., fått med sig i grafven en pistol, en krutpung, en hagelflaska och en liten hammare — detta för att han ej skulle »gå igen»; det uppges till och med, att han verkligen gjort detta, och att föremålen först därefter gräfts ned. — Detta gör emellertid troligt, att den åsyftade seden ej upphört så tidigt, utan lefvat kvar till inemot vår tid, om den ens ännu är fullt utdöd.<sup>1</sup>

*Gunnar Rudberg.*

### En laxho i Lagan.

Vid Karsefors i Lagan, således ungefär 17 km. från flodens mynning, finnas af ålder trenne laxfisken. På södra sidan ligga tämligen nära hvarandra »Hålan» och »Grinden», tvenne enkelt inrättade fasta fisken af »grindar». På öfversiktsskildern, fig. 1, ses till höger tilloppsvattnet till det senare fisket, som själfv därefter ej synes; vidare ses på halfva höjden en liten enkel fördämning, genom hvilken dock en mindre vattenarm tager sig fram. Följer så längre i norr, åt vänster på fig. 1, en bred sluttande klippvägg, vid tiden för bil-

<sup>1</sup> Efter nedskrifvandet af detta meddelande gjordes våren 1909 på samma område ett nytt fynd: en butelj, till hälften fylld med en vätska; det grönaktiga, blåsfyllda glaset och den något vårdslösa formen tyda på ett äldre skede af Årnäsindustrien (om det ej är ännu äldre, t. ex. från Bromö glasbruk). Förmodligen stammar fyndet från ungefär samma tid som de öfriga.